

Politikai
röpiratok.

40.

40
288

ISER-ELBE-ESEMÉNYEK

ÉS

MAGYARORSZÁG.

IRTA

GRÓF SZIRMAY FERENCZ.

2.

PEST.

NYOMATOTT KERTÉSZ JÓZSEFNÉL.

1866.

DE BALLAGI GÉZA.

ELŐSZÓ.

Államrendítő események, komoly életkérdések absorbeálják ezen pillanatban az ingerültségig feszült közfigyelmet.

Alig találánd tehát valaki egy kis időt ezen szerény munkámat áttekinteni; de mindazok előtt, kik figyelmükre méltatnák, kötelességemnek tartom megjegyezni, miszerint király és haza iránti, mint minden magyar születésével öröklött tántorithatlan hű érzelmeim adták egyedül ezen igénytelen sorok vezéreszméjét.

Tekintve az ezekben foglalt egyéni nézetek szerénységét, úgy azon rövid időt is, mely az éjszaki események s ezen lapjaim közt fekszik, nem lesz — úgy reménylem — nekem megtagadva azon elnézés, melyet írói gyarlóságomban oly szükségesnek érzek.

Julius 10-én 1866.

A szerző.

Azon téren, mely ingó hidja volt a keletnek nyugotra, a népfajokból, melyek önállás nélkül élődtek Europa e keletén, azon elemekből, melyek a germán, román és szláv Europa érintkezési pontján az ázsiai és európai szellem vegyületéből kelt ki — bejöttével maradó államot, kereszténynyé lételével polgárisult államot, belső megszilárdításával saját önségű államot alakított — a magyar nemzet.

Ő volt tehát, ki tömörebben központosította a szinezetlen népeket Pontustól Adriáig, Balkántól a Kárpátokig, — megvetette szellemfejlésben a szabadság sarkkövét, megóvta bástyaként a kereszténységet keleti s északi Ázsia, valamint az Izlam ellen.

Ezen történelmi, az idők rohamában el nem enyészett szent emlékek előtt, mint a mostani sarkjádék pigmaeusi tollharczosa, ki mindenben, még a nagyszerűben is, silány munkája segítségére anyag után kutatni eléggé vakmerő — mint ilyen állók tehát előttük, óhajtván pillanatnyi szemlét tarthatni; de rövid leszek, nehogy a címet, vagy

tulajdonkép munkáescám kitűzött célját eltéveszszem.

A magyar nemzet bel- és külviszáljai, egyetemesség s részletességek, ázsiai s europaí jellem, szárazföldi és középtenger-világ közti küzdelmei, s így a történelmi világgal való érintkezésétől kezdve egész időnkig nem mutathat fel semmit, mi oly jellemző, világrendeltetését annyira megjeölő volna, mint a külön alakokban lefolyt viszályok ugyszólván szakadatlan lánczolata; s mindannak daczára, hogy a gondviseléstől kitűzött hivatását több egy évezreden át a korszakok el nem ismerék, mint elkülönzött külön ajku nemzet eredetiségét fenntartván, nagyfontosságu helyét a világtörténelemben megóvni képes volt.

Mint az első korszakokból láthatni, — ugy hallám felemliteni — ezen nemzet minden felsőbb-sége mellett nem vala eléggé jelentékeny, a nemzetiségi tarkaság egyszintűvé olvasztását határai között eszközölni.

De valjon nem a középkor részlegességi jellege, s leginkább a politikai intézmények valának-e a nemzeti assimilisatio kivihetlenségének okai?

A feudalismus különjogu nemes rendet, külön uradalmi olygarchákat, nagy hatáságu paposztályt, czéheket teremtet, s ugy lehet mondani, államban államokat alkotott; ugy volt ez Némethonban, Gallia- s Angliában, hol egybeolvadhatlanul megkülönböztetett területeken elszigetelték vagy megtámadták egymást.

De a horvát Zápolyák, Zrinyiek, az olasz

Frangepánok s Drugetek, a német Thurzók sat. nem fényesen igazolják-e épen magyar családokká lételők által a magyar faj tulnyomó felsőbbbségét?

S tekintsük sz. Istvántól Kálmánig kilencz királyok uralkodása alatt a válási küzdelmeket, Magyarország kül-, valamint belnagysága- s virágzását 1301—1490-ig, Nagy Lajos és Corvin Mátyás idejét, méltassuk figyelemre a hazánkat felduló tatárjárásokat, a törököknek három századon át való pusztításait, a görög, olasz, s az Anjou ház véres kimultával Zsigmonddal kezdetét vevő német befolyást, ennek folytán a széles ez országban, jó és balszerencse közt végzettetjes nagy véres mozgalmakat; ha ezt, mondom, behatólag tanulmányozván, minden rétegeiben vizsgáljuk és más nemzetek történelmi fejlődésével összehasonlítjuk, részrehajlatlan buvárkodásunk eredménye az lesz, hogy el kell ismernünk, miszerint e nemzet a gondviseléstől meghagyott feladatát betöltötte, de be nem végezte; sőt egész valómat eltöltő hitem, hogy világrendeltetése második részének küszöbén áll most.

Egy ezredéves viszontagságokban megszilárdult népszellem pedig, ezen félreismerhetlen hivatásának megfelelni tudni fog.

* * *

Mindenek bűnével inkább akarnám vádoltatni, mintsem hogy a „quantum potes tantum aude“ mértékét túlhaladjam.

Egy lefolyt időt eltöltő események megbírála-

sára nem elég az erre megkívántató szellemi tehetséget actióba hozni, nem elég a rokonszenv- s meggyőződésünkkel ellentétben álló elvek bonczolásához járulni, de szükséges, szerintem, hogy a mikor ily feladatnak végrehajtói vagyunk, meglegyen egyszersmind nálunk azon, ítéletünket egyedül érvényesítő öntudat, mely fontos s kivált állami kérdésekben elkerülhetlennek látszik előttem.

Megkülönböztetem én tökéletesen ettől az igénytelen ítéletet, mely inkább társalgási, vagy egymás capacitálása- s egyéni nézetek kinyilatkoztatására szolgáltató mód, s jelentékenyebb behatással nem bir, tehát a fentemlitettől lényegesen elkülönözhető.

Szükségessnek tartám ezen kis megjegyzést tenni, mert nem akarnám, hogy tisztelt olvasóim azon szerény eszméket, melyeket ezen iratban elő fogok hozni, másképp veunék, mint én megértetni óhajtom.

Egyeseket végzetteljesen, de lesújtólag találta a birodalom minden ajku lakosait a junius végén és e hó kezdetével éjszaki Csehországban nagyrészt elvérzett hadseregünknek fátuma. „Le desastre de Waterloo“ másod kiadása legyen ez? — és így való a csillagokban írott balsors; a porosz hadsereg felsőbbbsége, strategikus positiók jobb felhasználása, a gyútűfegyver sat., ily kérdések állnak éjjelnappal izgatott kedélyünk előtt.

De legyen ennek bármely kutfeje, legyenek a legnagyobb hibák mint a fővezér, ugy az alvezér-

rek részéről, vagy tán a főparancsnok diplomatikus opportunitástól függősége, melynél fogva mozgólatait az után irányozni, s így az előtte fekvő, a 30- és 7 éves, valamint az I. Napoleoni háborúból ismert kedvező csatateréket felhasználni hatalmában nem állt, vagy tán a német szövetségi hadsereg a tervekkel egybeváágólag nem működhetett vagy nem működött, hogy e vagy ama körülmény ilyen meg olyan volt, ez meg amaz másképp is úgy lehetett volna, sajnos bizony; de a fátum, a szomorú, szivrepesztő fátum az marad, hogy megverettünk.

Tökéletesen másodrendűvé válik tehát előttem az okokat, s ez okok kutatásához szükséges intézkedéseket most vitatni; mindez háttérbe vonul a helyzet nagyszerű komolysága előtt, s nem engedi ott, hol „to be or not to be“ a jelszó, midőn birodalmunk felett a végzet legsötétebb felhői tornyosulnak, alárendelt kérdésekben szellemi erőnket pazarolni.

A győzedelmes ellenség léptei meggátlására nem a legerélyesebben mindent elkövetni, nem volna férfias, de nem is lenne bölcs.

Mint mindenben a világon, úgy e tekintetben is a végleteknek szeretünk hódolni, mert ez a legkényelmesebb, s nem igényli a bölcs középut feltalálására szükségeltető conjuncturák és combinationók fáradságait; jobban illik ez az emberi szenvedélyességhez, s így a természetben fekvő.

Ritkán volt az épen érintett eset annyira tapasztalható, mint a mostani porosz s az 1859-ki

francia-olasz hadjárat alkalmával; tapasztalám, hogy nem csak a hadseregben — mi már nagy hiba, de inkább megbocsátható — hanem az egész monarchiában, s tán némi magasabb körökben is, az elbizakodottság és kevésrebecstülése az ellenségi erőnek s talentumnak, mint szomorúan tapasztaltuk, nem igazolva bár, de nagy mértékben nyilvánult.

De még inkább feltűnő előttem azon páni félelem, mely bennünket lesujt, mihelyt egy vesztett csatát jelentő távsürgönyök érkeznek; és ez már csüggedéssé vált akkor, midőn a birodalmi fővárosból a koronaországokba érnek. Mily benyomást tesznek ott: gondolható, de egyszersmind természetes; mert minél magasabbra helyez az illusio, annál nagyobb a bukás.

Magam megvallom, hogy oly csapás után, milyen az éjszaki hadseregé volt, lehangolás be nem következése természet-elleni lenne: de ha az e felletti bubánatban a fővezér felmaradt hadtesteit, a miniszterek az államgépezet szorgalmazását, a gazdák mezei munkájokat, a bankárok a börzét, az orvosok sebesültjeiket, a monarchia egyetemes polgárai pedig ily válságos percekbeni keresztény kötelességeiket elfelejtenék: úgy vélem, hogy akkor a porosz király által nyert csata nem lenne még tulajdonképeni szerencsétlenségünk, de csak bizonyosága annak, hogy gyöngeségünkben gyökerezett elvesztünknek mi magunk vagyunk okai.

A bubánatot mi sem enyhíti annyira, mint a tevékenység; már pedig ily időben erre szert tenni bizony nem nehéz.

S legyünk őszinték! ez-e már a legrosszabb helyzet, melyben Austria volt? Nem valánk-e mi magyarok egy más, veszélyesebb helyzetnek részvételjes tanui?

Olvassuk a nemzetek hadi történetét s vegyünk példát a régibb, vegyünk az újabb időkből, például az osztrák örökösödési és 7 éves háborúból, melyek hőse Nagy Frigyes, s melyek bennünket a mostani hadjáratra emlékeztetnek; látni fogjuk, hogy a hadi szerencse felváltva majd egyik, majd másik résznek mosolygott, s ott, hol egy Lowositz (oct. 1. 1756), ott egy Kollinnak (junius 18. 1757) is kelle lenni, és hogy egy kemény próbáltatásokat kiállott hadsereggel nagy, döntő csatákat lehet még nyerni, mi sem bizonyítja jobban, mint II. Frigyes rossbach-i győzelme Soubise herczeg és Hildburgshausen szövetséget hadain (1757. nov. 5.).

Austria történetéből kiviláglik, hogy sohase harczolt dicsőbben, mint midőn végfelbomlásához legközelebb vala.

A *pragmatica sanctio* keletkezésével kitört háborúkban ennek fényes tanuságát találjuk. II. Frigyes porosz király, Albrecht Károly bajor választófejedelem, V. Fülöp spanyol király, Károly Emanuel Sardinia, s III. Ágost Lengyelország királya, támadták meg a birodalmat különböző határain, s felváltott szerencsével harczolván, midőn a tulnyomó erő Austriát súlyedéssel fenyegeté, az erélyes törhetlenség s Austriának fegyverdícsósége a boroszlói békét (1742. junius 11-én) lehetővé tette, s így csak Alsó-Siléziát, Felső-Siléziának

egy részét, s a glatzi grófságot volt kénytelen átengedni.

De az aacheni békekötésben is csak azért szenvedett dicsőült Mária Terézia királynő tartományveszteséget, mert Austria győzedelmes hadainak nem tudtak szerényen örvendeni.

En egy csata elvesztének okait nálunk Austriában csak ritkán keresném a szerfelett hősies hadseregben, inkább feltalálhatók ezek a politikában, és mindazon, egymással szoros kapcsolatban álló körülményekben, melyek együttevée a háboruk szerencsés vagy kedvezőtlen kimenetelére határozottan befolyanak.

Az 1859-ki olasz háborút nem döntötték el a vontesövű ügyük, sem pedig a francia hadsereg különös felsőbbsége, vagy a helyiség ügyes felhasználásában rejlő előnyök, de eldöntötték ezt egészen passiv, a csatatértől távoli okok.

Mindenek előtt első sorba tenném a politikát; mert egy állam, mely belsejéből háboru alkalmával csak annyi erőre számithat, mennyit épen a belügyminiszter nélkülözhet: ily állam, ha kedvező szerencséje egyszer elhagyja, tönkre jut, vagy legalább nem előnyös békekötésre szorul. De ha még legnagyobb hősiességgel, szerencsével harczol is, nem használhatja fel a kedvező pillanatokat — mert hátában ellenség áll.

Két más tényező továbbá, mely az 1859-ki csatatéreken nélkülöztetett, s szinte, fájdalom! távol volt: a hadseregnek megfelelő vezénylete, s a tábori élelmezés, mely az erőből kilankadt sereg-

nek a természettől parancsolt pillanatban körülmények szerint nyújtatik.

A jó dispositiót értem tehát akkor, ha a katonáknak úgy vezettetik, hogy felkonczolásának ha nem is eredménye — mert ez nem mindig történhetik — de értelme legyen; ezen eredmény felé pedig teljes erőben, bátor szívvvel csak akkor menend, ha gyomra ki van elégítve! A moralis erőnek csak ott, a hol ki van fejlődve — tehát nem a közvitéznél — lehet rendkívüli hatalmat a test felett tulajdonítani, habár egyes példák, megengedem, e nézetem elé mint kivételek léphetnek.

Ha tehát a vezér katonái élelmezését nem tekintik legalább oly fontosnak, mint a tüzér-parancsnok lőkészletét: az eredmény kétséges lesz.

Nem tartozom azok közé, kik a gyútűfegyver czélszerűségének tulajdonítják a porosz győzelmet, noha az arány (t. i. 1:5), mely ez iránt felállított, ha mást nem, azt minden esetre nagyon világosan bizonyítja, hogy ha a poroszoknak oly fegyvereik volnának mint az osztrák hadseregnek, ötször kevesebb lenne nálunk a harczképtelen katonák száma. De az austriai lovasságot és tüzérséget, mint a hadsereg gyöngyét, sokkal jobbnak tartván, nem hiszek tévedni azon nézetemben, miszerint ezek a fenébb érintett előnyt ellensúlyozák.

De szabadjon itt azon szerény kérdésre engedelmet kérnem: valjon miért ambitionáljuk mi, hogy a porosz katonák ötször lőjen, a mienk pedig csak egyszer? Nem tehettünk-e mi ép olyat, annál inkább, miután — ha jól emlékszem — már az

utolsó schleswig-holsteini háboruban a gyútűfegyver használata kipróbáltatott s czélszerűsége bizonyult? Arra csak nem fogják felelni: „Hja! ki tudhatta, hogy a porosz ellenségünkkel válik!”

Hogy tehát ezen körülmény, mely az osztrák hadsereget a nachodi s königgrätzi baleseményeknek kitevé, bizonyára más, fontosabb okban rejlik, nagyon is bizonyos, s minél jobb hazafiak vagyunk, annál inkább kötelességünk önámítás, de csüggedés nélkül is a multa, illetőleg jövőbe pillantani.

Nem ragaszkodtam nagyon hiven előbbi szavaimhoz, t. i. hogy nem most az idő hibákat keresni; de nem mellőzhetem ezen általánosan tett szerény megjegyzéseimet, ismételvén, miszerint szükségesebb most mindennél, egyéni hivatásnál fogva lehető legtöbbet tenni; mire Horác szavai alkalmazhatók: „Rem facias rem si potes recte si non dimitte.”

*   *   *

Nem lehet a mostani civilisált világban két hadviselő nagyhatalom előtt közönyös, melyik közülök tartatik hibásnak, melyiknek lelkiismerete van terhelve mindazon következményteltjes gyászos eseményekkel, melyeket a háboru iszonyai a nemzeti jólét- s virágzó iparra már eddig is háritottak.

Nem lehet ez, mondom, közönyös Europa, specialiter pedig a német nemzet előtt, ki a háboruban közvetlenül részesül, s ösztönszerű rokonszenvével nem a béketörőt, de az annak védelmében fáradozót ajándékozza meg; s habár győzedelmesen

vivná is ki a maga jogtalanságát, de szuronyokkal sem erőszakoltatná ki meggyőződés-elleni helybenhagyását.

Itt talán helyén is van ez irányban egy kis visszapillantás.

Midőn I. Napoleon főkép Németország segítségével legyőzetett, ennek volt legnagyobb joga a bécsi congressushoz reményteljesen sohajtozni. A régi állam sirba szállt, a Rajna-szövetség feloszlott, az egész egy alak nélküli néptömeggé vált. És így keletkeztek végre a német szövetségi acták (1815. jun. 8.), s a párisi béke (1814. május 30.) 6-ik pontja értelmében szövetkeztek a német souverain fejedelmek és szabad városok, Németország bel- és külbiztonságát fenntartandók.

A szövetségi acták se egy minimum-, se egy maximumot a rendek jogaiban (ständische Rechte) nem állapítanak meg, és a 13. cikk általános fogalmazása minden kormánynak legtágabb magyarázatot engedett.

Az egyik előbbi körülmények szerinti rendi alkotmányt (Stände-Verfassung), mások ellenben képviseleti alkotmányt vettek fel, mely utóbbi a modern theoriákhoz alkalmazva, a rendeket nem mint külön osztályokat, hanem a nép képviselőinek tekinték, és a törvényhozó hatalmat a fejedelem és népképviselet között feloszták.

Lehet mondani, hogy a kormányok Németországban, midőn modern képviseleti vagy historicus országrendi (historisch landständisch) alkotmányosak valának, mindig országaik véleményét adop-

tálták; úgy éjszaki Porosz-, s Közép-Németországban az alkotmány, a viszonyokhoz nem alkalmazható külföldi gyümölcsnek tekintetett.

Másképp állott a dolog a déli országokban, hol a francia intézmények tetszésben részesültek, s hol kívántatott, hogy a XVIII. Lajos chartája által megjavított institutiók életbe léptetessenek; a mi természetesnek is látszik, miután több mint huszévi érintkezése Franciaországnak déli Németországgal több 1789-ki elvet hozott forgalomba, mint ez a nyugodtabb éjszaki Némethonban található volt. Egy szóval, éjszakon többet gondoltak egyesítésre, míg déli Németországban szabadságra.

Nem lehet feladatom az 1840—48-ki, továbbá a februári francia forradalom reactióját Németországra tárgyalni, mert félnem kellene, hogy czéltól eltévedek; de azon kérdést, mely jelenleg casus belli gyanánt szolgált, érinthetni, olvasóim szives beleegyezésével nem tartanám egészen fölöslegesnek.

Egy 1844. dec. 21-én tartott holsteini rendek gyűlésében, három rövid pontban a két herczegségnek Jütland- és a dán szigetekhez való állami jogi állásuk a jog és történelem hű értelmében megállapított, és pedig:

1-szor. A herczegségek független államok.

2-szor. A férfi-ág uralkodik a herczegségekben.

3-szor. Schleswig-Holstein herczegségek egymással szoros kapcsolatban levő államok. Miről az 1831. május 28-ki alkotmányi törvény nem szól.

Ezen időtől fogva szüntelenül kívántatott a

hercegségektől egybeolvasztásuk és pénzügyeik elválasztása Dániától, s noha Holsteinnak némi concessiók tétettek, annál inkább tartatott fenn a szerfelett nem történelmi álláspont Schleswig irányában, melyet Dánia integritásához tartozónak vélt.

A dán párt akkor igen erős lévén, a kormány nyugodt lehetett.

Ezen párt szabadelvű alkotmányt kívánt volna, mint a *calmari unio* modificált megújítását a három skandináviai állam közt, és szoros állami összeköttetést a hercegségekkel. Ezen pártnak jel-szava „Dánia az Elbeig“ volt, s azt remélte, hogy ha a kormány egy szabadelvű alkotmánynyal előjön, Schleswig-Holstein Elzász példáját követvén, németiségét feláldozza.

Ekkor történt, hogy az ugynevezett Lehmann-párt — Orla Lehmann, az akkori oppositio vezére után nevezve — Roeskilde- és Viborgból a kormányhoz azon kéressel járult, hogy a dán királyságban az örökösödési jog, t. i. Dánia-, Schleswig-Holstein- s Lauenburgban eloszthatlan, s az 1665-ki királytörvény (*Königsgesetz*) szerint szabályoztassék; mely törvény Dániában a korlátlan királyi hatalmon kívül, a nő-ágra is örökösödési jogot adott, míg Schleswig-Holstein-Lauenburgban, a Némethonban érvényes törvény szerint, erre egyedül a fi-ág vala feljogosítva.

Ezen kérdés többé nem lehetett csupán theoretikus fontossága, annál inkább, miután a trónt elfoglaló VIII. Keresztély és trónutódja képviseltek az uralkodó királycsaládot. E kettő kihalván,

a dán királyságot oly herczeg örökölné, kinek csak cognat örökösödési jogai lévén, a herczegségektől kizáratnék; mit a dán pártférfiak mindenek felett féltettek.

Ez esetben tehát az augustenburgi herczeg lépne fel mint a dán-német részek örököse, kinek családja egyszersmind a dán és orosz uralkodó családok között egy középágat képez az idősb Gottorpi ágból.

Megjelent tehát a királytól 1846. jul. 11-én az ugynevezett „nyílt levél“, melynek tartalma elég-gé ismeretes, semhogy itt előadjam, s csak annyit érintek e tekintetben, hogy mind a holsteini, mind a schleswigi rendek óvást tevének a kormány eljárása ellen, s midőn ez nem használt, Holstein feliratban járult a fejedelemhez; de mind ez nem vezetett célhoz, azért a német szövetséghez fordult.

A német szövetség, mely még a holsteini feliraton kívül az agnátok, t. i. Oldenburg herczeg, Glucksburg és augustenburgi herczegek óvásait vevén, ezt tökéletesen méltányolta, és azon leplezett kiméletes alakban, mely diplomatikus actákban a gyöngéd természetű népjogi viszonyok által megkivántatik, 1846. september 17-ki szövetségi végzésben, mint az agnátok jogai-és Holstein jogszerű népképviselőtének garantiáját elfogadá, magát pedig ezen kérdésben competensnek kijelenté.

Jövének a 48. és 49-iki események, a második háboru Schleswigben, melynek következménye porosz-dán fegyverszünet vala; a herczegségek elválasztattak egymástól és egy schleswigi demarcatió-

vonalt huzatott. A német államok sietve vonták vissza csapatjaikat a hercegségekből, és nem tagadta senki, hogy a német úgy az éjszaki határon feláldoztatott oly időben, melyben a német egységnek gondolata mindenek fölött állott.

Ekkor egyesültek Porosz-, Szászország és Hannovera egy alkotmányban, melynek pontjai legtekemesebb részükben a parlamenti alkotmánynyal egybehangzók, s kivált a Gagern-féle programot illetőleg az örökös császár és Austria kizárását Németországból helybenhagyta. Ezen alkotmánynak, szerintem, két főhibái valának: 1-ször Austria kizárása, 2-szor Poroszország túlsúlya — mi több volt hegemoniánál.

De a déli német államok nem akarván ezen szövetségbe egyezni, Szászország és Hannovera feloldta a porosz szövetséget.

A szövetség központi hatalma 1849. april 30. egy bizottmánynak adatott át, melyhez Austria és Poroszország két-két tagot ajánlott; de alig történt ezen egyezés, midőn már is a két hatalom között félreértések keletkeztek a szerződés értelme fölött. Austria az 1815. alapján nyugvó szempontot kívánta fenntartani, ezt az 1849-iki alkotmánykísérlet által meg nem semmisítve, míg Poroszország a régi szövetségi alkotmányból csak az állami köteleket, az 1814. május 30-ki párisi békeokmány 6-ik pontját óvta.

Ezen visszapillantásban nagyon is kiviláglik Poroszország azon eljárása és tendenciája, melyek az 1863-iki háborút követő magaviseletével és a

gasteini szerződés be nem tartásával oly sokoldalú hasonlatosságot felmutathatnak. Ezen háború végkimenetele már most a jövő titka, az egész művelt világnak pedig fenntartatik annak részrehajlatlan megítélése: valjon a háborúra okot szolgáltató állam az-e, a mely szövetségi kötelességeit betölti, vagy az, mely szövetségi kötelességének azért tesz eleget, hogy az elért sikert túlnyomó hegemonia elnyerésére, a szövetkezett hatalomnak Németországban hivatott befolyásábóli kizárására fordítsa, mindezt a legridegebb jogszerűségbe burkolván, a világgal pedig elhitetni akarja, miszerint Austria volt a provocáló rész, Austria az, mely Németország irányábani kötelességei-, s a porosz király érdekeinek meg nem felelt, s így a német testvérháborút elkerülhetlenné tevő?

Vannak kérdések a politikában, a hol a párt-nézet külön felfogás, azaz a maga értelmében érvényesül, s ennél fogva mintegy az ellenkező meggyőződés tulajdon ítéletének alapja; de vannak oly megczáfolhatlan világos igazságok, melyeket kétségbe vonni nem lehet többé meggyőződés — de önámítás.

Németország többsége a bécsi cabinet és Mensdorff-Pouilly gróf méltóságteljes, joghoz ragaszkodó magatartásának adta helyeslését; ezt tették oly államok, melyek függetlensége Austria irányában Európaszerte ismerve van. És kik tartják a porosz politika pártját? Nem olyanok-e, kik Berlinhez állami vagy pedig családi viszonyban állanak? sőt az előbbieket valóban nem tették azt — mint a legkö-

zelebbi mult bizonyítja — helyzetük kényelmére, sed fiat justitia pereat mundus.

Oly politikát, mely ugyyszólván exclusive csak mint brandenburgi igazolható, és még ebben a tekintetben is, miután az állam sikerét csak akkor ismerem el, midőn a nép ebben részesül — én pedig nem tartozom azokhoz, kik a kivivott dicsőséget Bismark-Schönhausen gróf által a nép javára, őszintte alkotmányosság megszilárdítására fordítandónak vélik, habár e politika kivitelének lángesze, végrehajtásának erélye, mint szerencséje által leginkább bámulatra gerjeszt — Német-, illetőleg Poroszországra üdvös befolyásának nem tarthatom; és üdvös befolyást ott elismerni, hol az ellenkező világos, akárhány csaták győzelmei sem valának elegendők épen Németország oly praktikus népét elvakítani.

Meglehet, hogy Talleyrand ezen nézetet politique de semainnek elnevezné, és hogy a jövő szavait igazolandja is; de épen mint alkotmányos magyar nem mulaszthatom el egész szerénységben észrevételeimet az érintett politika irányában kifejezni, valamint aggodalmaimat a felett, miszerint azon diadalkoszorú mögött, mely a kormánynak Germánia fájáról leszakgatott véres leveleiből fonatik, nem lesz-e tán töviskorona is, melyet a Junkerthum nyugodt lélekkel, de a diadal mámorában annál érezhetőbben a porosz nép szabadságára illesztend.

Austriának Németországbani tekintélye a birodalom életkérdése, nagyhatalmi állásának sine qua non feltétele.

Az 1866-iki háború tehát határoz Austria sorsában.

De másrészt, ha tekintetbe vesszük a politikai egyensúlyt, melynek Európa állandó békéje fenntartására meg kell lenni, ha egyesén nézzük az államokat külön viszonyaik- és sajátságaikban, semmit se fogunk annyira tapasztalni, mint hogy Austria gyengülése majd minden államok kárával jár; majd minden állam érdeke tehát, Austria nagyhatalmi állását sérthetetlenül fenntartani. Értem itt azon nagyhatalmakat, melyeken az európai egyensúly nyugszik.

Franciaország nyugodtan szemlélé az 1863-ki szövöttezett Elbe-hadsereg operációit, s ez önkénytelenül azon gondolatra vezethetne bennünket, mintha az ebből eredő későbbi pomme de discorde az ő javára lett volna teremtvé. A porosz mindig igyekeztén Németországot absorbeálni, a hercezségek lefoglalása után bekövetkezheto politikáját legjobban látszott felismerni III. Napoleon, legkevésbé pedig az akkori osztrák külügyér, s e végből leginkább tartám szükségesnek felemlíteni Poroszország előbbi eljárását Németországban, magatartását Austria irányában, mely ha nem is baráti indulatu, de mindig annyira nyílt vala, hogy ebből a legközépszerűbb államférfiu a „Trau, schau, wem“ theoriáját legkényelmesebben kitanulhatta volna.

Napoleon császár, ki mindig azt találá, hogy a porosz állam geografice nincs helyesen assondrozva, tán már a biarritzi bizonyos értekezletben

jelölte ki azon utat, melyen Poroszország, méltányos tekintettel a Rajna és Mosel partjaira, területét tágíthatná. S most látjuk is már, mennyire halad a roszul vont határvonalok kiigazítása; miről az éjszaki német államok bővebben is szólhatnának.

Ez és a szövetségi reform lenne, felfogásom szerint, azon cél, melyet a francziák császára eddig hallgatólag helyeslett. De azon kérdés merül fel most előttem: mi történik akkor, ha Poroszország győzedelmeit, mint július 3-án, tovább aratva, a fegyverek credinénye tetőpontját eléri? Valjon nem fogják-e a győzedelmes király igényei, előnyeitől támogatva, a francia programm rubiconját jóval áthaladni? S nem-e Franciaország azon állam, mely a germán elem egyesítésében leginkább érdekeltetik? Nem kellene épen neki Borussia gyorsan haladó diadalkocsiját megállítani?

A jövőnek feladata minderre felelni, az enyém: olvasóimat most már más irány felé vezetni.

* * *

Valamint az austriai birodalomnak a német kérdés életfeltétel, s ezért se a keleten, se máshol kellő kárpótlást találni nem képes, úgy nem lényegesen foly be a birodalom nagyhatalmi állására az olasz tartományok elveszte.

Szándékom erre visszatérni; de tekintünk egy kevésse mindenek előtt Olaszország általános helyzetére.

Olaszország jeles diplomatája, Cavour gróf na-

gyon is jól belátta, hogy Olaszország külsegítség nélkül azon czélokhöz nem juthat, melyek egyesítését eszközölnék, és hogy Mazzini gyakorlatilag nehezen kivihető tervei nem voltak az országra advösek, szóval, Mazzini eljárásának más eredménye nem lehetett, mint az elégedetlenséget az országban növelni; a külföldet illetőleg pedig ezen tervek sokkal veszedelmesebbek, semhogy vele egyetértessen.

A nagy államférfiu tiszttában volt magával az iránt, miszerint az olasz ügyet európai kérdéssé emelni, s Európa érdekét biztosítani szükséges. Ezért vett részt Piemont a keleti háboruban, s Cavour gróf a párisi konferenciákon megjelenvén, az olasz kérdést nyíltan előhozta, s így Olaszország lakosait megnyugtattni, reményeit külsegítség ígérével táplálni sikerült.

Az olasz ügy megoldása, mi most már csak időkérdéssé vált, III. Napoleon kezébe jött, ki jól tudta, hogy Austria és Oroszország barátságát el nem nyerhetvén, végtére azon coalitiónak, mely nagybátyját megbuktatta, szinte áldozatul esend, ha ellenségeit meg nem előzi. Ő nagyon jól érzé, hogy míg ezen coalitio létezik, míg az 1815-ki szerződések fennállnak, ő nyugodt nem lehet, ép úgy mint a legitim dynasták trónjukon nem biztosak, míg Napoleon a francziák császári koronáját viseli.

A leigázott nemzetiségek ügyét hozta tehát nagy ügyességgel szőnyegre a nyugoti Caesar, felismervén, hogy itt hatalmas szövetségest szerezhethet,

ki mint törzsrokon nemzet, valóban érdekelt hű támasza leend az érintett coalitio irányában. S így a titkos fontainebleau-i értekezések eredménye lőn az 1859-ki háboru.

Mily könnyen esett kezükbe Lombardia, nagyon is friss emlékezetünkben él, úgy nem kevésbé, hogy a pápai hadsereg megtörése és Olaszországnak a „non interventio“ elvén való megszerzése után a francia császár szinleg visszavonult, sorsára hagyván az előtérbe lépő Nápolyt s Sziciliát, a hol a maga nemében páratlan háborunak eredménye a vakmerőség-, de nagyrészt Napoleon láthatlan közbenjárásának tulajdonítható.

A custozzai csata után, mely a dicső Habsburg ház egy tagjától, mint tudjuk, oly fényesen megnyeretett, politikai érveknél fogva a velencei terület a francziák császárának adatott át, s mi fog történni mindezen fontos események után, melyeket kevés napok varázslának, ezt se politikai, se strategikus szempontból vizsgálni ezen pillanatban nem merném, s csakis a jövőben találhatjuk ennek megoldását. De meggyőződéseim ellen kellene szólanom, ha azt állitanám, hogy Olaszországot azon időnek küszöbén látom, mely népeit a tiroli és schweiczi havasoktól Szicilia legszélsőbb végéig, a francia határoktól az adriai tengerig, a jövő borutlan békéje- s virágzó beljölét eddig nem ismert áldásaival várja.

Az *auspicium melioris aevi* zöldellő koszorújába most a velencei királyság gyöngyvirága látszik fűzetni, de ebbe mindeddig nincs még beillesztve

az ősi öröklet tündöklő gyémántkapcsa — a hajdani nagy Róma!

S ha ez meg is történend, egy második Castelfidardo, új nemzeti véröntés nélkül, valjon képes lesz-e ezen sok századok alatt elválva élt nagy nemzetcsalád, az ez idők folyamában különfélekép felfogott szükségeit, külön megöröklött sajátos hagyományait a nemzet közös politikai urnájába vezetni? s meglesznek-e mindazon megkívántató eszközök, melyek ezen finoman megkülönböztető mozaik összeillesztésére szolgálандnak? De meglesz-e végre azon mester, kinek nagy államférfiúi bölcsesség s tapintat kívánható, hogy egy sima összeolvadás sikerüljön, az urna ki ne forduljon?

Az olasz népnek inkább mint bármely másnak, intőleg ezen szavakat lehet mondani: „La liberté est le despotisme de la justice“; *) s csakis a szabadság ezen felfogásában, egy szilárd alapra fektetett alkotmányosság hű megőrzésével léphet az olasz nemzet oly politikai acrába, hol társadalmi viszonyai tartós garantiáját, a haladó világgali menetét, szóval: boldog jövőjét látom.

Rousseau szavai: „ha egy nép rosszat akar magának tenni, ebben őt senki sem akadályozhatja.“ Így történhet Olaszországgal, ha a nemzetben nem lesz azon higgadtság, mely ily átmeneti korszakokban nem nélkülözhető, és senki se fogja tudni elhárítani azon véres polgárháborukat, melyek idővel bekövetkezhetnek.

Alig ismerek egy zugot Európában, a hol any-

*) Montalembert *oeuvres* I. 42.

nyi vér ontatott volna, mint Olaszföldön, csak Barbarossa Frigyes idejétől kezdve, ki IV. Hadrian és III. Sándor pápák idejében hatszor rontott Olaszországba. XII. Lajos berontása 1499-ben, s ennek utódja I. Ferenczé 1515-ben, továbbá a Napoleoni s Austriának háborúi, a régi történet földét halál- és pusztitással lepték el.

De ennek tán a most történendő egyesítéssel vége, s a történelem lapjain ezen nemzetet nem fogja többé az elkeseredett harcz kísérni. Vajha békeműveiről legközelebb szólhatnánk.

— — — — —

Austria, erejét délen nem bénítva, valódi hivatásának kelet- s nyugoton megfelelni annál képebb lesz.

Mint mondám, politikailag, de anyagilag is, Olaszország nélkülözése birodalmunkat sokkal nem csökkenti; s valódi meggyőződéssé válna ez, úgy gondolom, előttünk, ha Velenczének bevételét, valamint a hadügyministerium és rendőrség ezen királyságot illető budgeteit megtekintenők.

Austria tengerhadi befolyása a földközi tengeren nem sértetik, s csak egy sajnálható: hogy a Velenceze fortificationalis műveleteire kiadott tetemes összegek nem fordítottak a dalmát kikötők erősítésére.

*   *

Több ízben felemlítém, hogy Austria befolyását Németországban nagyhatalmi állására elkerülhetlennek vélem; továbbá azt is, hogy az austriai

birodalom ép fenntartása az európai nagyhatalmak önértékükből eredő gondjának kell lenni.

De az itt a kérdés, még pedig nagyon is fontos, mily mértékben látják vagy kívánják az európai hatalmak szükségesnek birodalmunknak Németországra való befolyását fenntartani?

A mi ezen befolyást illeti, úgy vélem, hogy mint Francia-, Oroszország sat., csak annyiban kívánnák, a mennyire szükséges egy netalán Poroszország hegemoniája alatti foederatív államcsoportozatot egyensúlyozni, a porosznak magához ragadó hatalmas állását fékezni; ez lenne Franciaország érdekében, úgy Oroszország a balti tenger fölötti érdekeit tekintve is, nemkülönben Anglia részéről más politikai szükségeket felhozva sat.

Igy tehát Austriának nagyhatalmi állása nyugot felé egy európai opportunitás igenis, de még nem volna az, a mit én, és velem, mint meg vagyok győződve, minden jó hazafi, érdekeinkről nem is szólván, de már hiúságból is megkíván. De éppen a magyarok szempontjából az említett kérdés, kizárólag mint politikai érdek, nagy megfontolást érdemel.

Austria csakis mint német állam, mint a szövetségre befolyó állam tarthatja fenn azon tekintélyét, mely Magyarország királyának szükséges; mihelyest Németországból kinyomatik, belviszonyai egész más alakot öltenek, és Magyarország mind alkotmányát, mind önállóságát tekintve oly helyzetbe lép, mely semmi esetre sem kedvező az országra. Austria, Németországtól elzárva, szerény

belátásom szerint, aligha óhajt többé német maradni, és kénytelen lesz oly eszmét keresni, mely a monarchia részeit egybeolvasztani képes; ezen eszme valósitása pedig németnek nem gondolható akkor többé, mert a német elem erre nem lenne elegendő erős.

Nem tagadom, hogy Austria ily esetben, mint érintém, geografiai súlyát Magyarországbán talál-ná; de vajjon ezt lehetséges volna-e a régi törté-netjogi és nemzetiségi alapon fenntartani? Ez az, a mit én nem hiszek.

Magyarország úgy déli, mint északi, de kül-földi szlávok által is, lehet mondani, geograficus elhelyeztetésében környezve találja magát, mi, fel-fogásom szerint, épen a tárgyalt esetben méltány-landó; mert vegyük, hogy Austria kilép a német szövetségből, s befolyásáról Németországra lemond, előbbi észrevételem szerint német maradni nem akar: mi tehát akkor azon elem, mely tulnyomó a monarchiában? Nem-e a szláv? nem ez váland-e vezérelemmé? S ép úgy mint a német befolyás ed-dig, akkor a szláv s más ajku nemzetiségek által leend gyakorolva.

Figyelembe veendő a birodalom északi szom-szédjának gravitálása nyugot felé, melynél a tör-ténet is alapot nyújt ennek haladását félteni, midőn emlékeztet bennünket azon gyors hata-lomfejlődésre, mely Oroszországot alig négy szá-zad lefolyta alatt a világ continentális terjedelme hetedrészének urává tévé, a midőn még a XV. században a lengyelektől szüntelenül legyőzetett;

továbbá nem tartom fölöslegesnek azon körülmény fölemlítését, hogy az oroszoknak territorialis hódításai mindeddig dél, kelet, s észak felé voltak irányozva, a nyugot-európai civilizáció pedig az, mely a nyers erőt feltartotta; de éppen oly nagy kiterjedésű állam, annyira távol az európai műveltség gyűlpontjától, nem fogja-e érezni azon szükségét a civilizáció után, melyet népei már is óhajtanak, és melyet nem nyerhet el könnyebben, mintha a nyugothoz közeledik?

Távol vagyok Oroszországnak világmissiót tulajdonítani, de ha olyanra hivatva tartanám, közel találnám nála mindazon körülményeket, melyek egy universalis monarchia rémképét elénkbe állíthatnák.

Ha tehát nem is a „Vitam et sanguinem“ elvéből — melyet kikutatott érvekkel itt támogatni távol áll tőlem — de azon tények szempontjából indultam ki, mely se részrehajlóság, vagy pessimismus, de egyedül a történet és Magyarország térképét tekintve, legtisztább meggyőződésé vált bennem.

Magyarország történelmi s államjogi viszonyai az austriai birodalomhoz, oly bőven valának e télen nem egy remek előadásban fejtegetve, hogy ezt gyenge tollammal ecsetelni, megvallom, tisztelt olvasóim irányában visszaélés lenne. Eleget gondolok tehát tenni ezen csekély iratom fonalának fenntartására, ha azon jelesnek elismert államiratra emlékeztetem tisztelt olvasóimat, melyet Tekintetes Deák Ferencz ur mint felirati javaslatot 1866. február 8-án a képviselőház asztalára tett le.

Azon alineákat, melyek a mostani helyzetre vonatkozhatnak, itt előhozom.

Alinea 8. „A Sanctio Pragmatica megkötésénél egyik főczél a fejedelem részéről az volt: hogy a fiág megszakadásának esetére biztosítsa a trónöröklést nőági utódainak is; a nemzet részéről pedig az volt, hogy ez esetre a kijelölt leányágban magának már előre új királyi házat válasszon, s így a szabad választásnak gyakran veszélyes mozgalmait elkerülje. De mint a fejedelemnek, úgy a nemzetnek törekvése egyszersmind oda is volt irányozva, hogy a megállapított trónöröklés rendje szerint egy közös uralkodó alatt álló s feloszthatlanul és elválatlanul együtt birtokolandó országok és tartományok együttes erővel könnyebben és biztosabban ellenállhassanak minden külső és belső ellenségnek. Ezen közös biztonság volt tehát a Sanctio Pragmaticának másik főczélja.“

Alinea 10. „Nekünk tehát, kik szorosan ragaszkodunk a Pragmatica Sanctio minden pontjaihoz, lehetetlen akarnunk, hogy annak egyik főczélja, a közös biztonság elérhetlen legyen; lehetetlen akarnunk: hogy azon támasz, melyet e biztonság érdekében egymásnak nyújtunk s egymástól várunk, megszűnjék erős lenni.“

Alinea 12-ből. „Mert a Pragmatica Sanctio közjogi viszonyainkra nézve ünnepélyes alapszerződés, de egyszersmind legerősebb kapocs, mely a Főlség uralkodása alatti összes országokat, a közös uralkodónak személye és a közös védelem eszméje által összetartja. A Pragmatica Sanctiót tehát föl-

bontani, vagy bármely részében megbontani, jogilag helytelen volna, politikailag pedig veszélyes lehetne.“

Alinea 59. „Legyen meggyőződve Felséged, hogy ragaszkodásunk ősi alkotmányunkhoz, s ragaszkodásunk Felséged királyi házához, melyet nemzetünk az alkotmány alapján önkényt és szabadon emelt Magyarország trónjára, ugyanazon egy forrásból ered: a kegyeletnek legtisztább forrásából.“

Elismeri ezen nagy államférfiu a többször érintett bilateralis szerződés fontosságát az országra nézve, s hangsúlyozza a 8-ik alineában a „kül- és belellességeknek“ együttes erővel való ellenállását, mi a jelenlegi állapotot tagadhatlanul érinti.

A legjobb akarattal sem volnék képes többet mondani azon szent kötelességekről, melyeket mi magyarok oly hű szívvvel szeretünk a felséges uralkodó ház irányában gyakorolni. Sőt ha felséges uralkodónk utolsó időben nem is tette volna azon engesztelő atyai érzelmeket tanúsító lépéseit felénk, a magyar nemzetnél ez se lenne még ok, ily válságos percekben feléje nem fordulni, és új kifejezését nem adni azon áldozatkészségnek, melyet ezen nemzet szerencsés viszonyok közt uralkodó fejedelmei irányában szineskedni képtelen, de valahányszor a birodalom trónja veszélyben forgott, ezt mindeddig erélyesen megvédeni tudta.

Mária Terézia idejében, a midőn Austria igazsága habár szeplőtlen, de az ellenség eljárása oly jogtalan nem volt mint most, midőn a királynő és

a magyar nemzet közt a félreértések időnként sokkal nagyobbak valának, mint jelenleg uralkodó fejedelmünk kormánya alatt, a midőn, mondom, Magyarország szellemi s anyagi érdeke nem állott oly veszélyes örvény előtt — akkor a nemzet a világhírű „moriatur“ döntő szavát hangoztatá, s a Nádasdy, Pálffy, Festetics, Batthyányi, Bethlen, Baranyay, Ghillányi, Károlyi, Eszterházyak vezérlete alatt küzdő csapatok döntő tényezői lőnek a Mária Terézia alatti diadaloknak.

A Sanctio Pragmatica vért kívánt, mikor az megköttetett a magyar nemzettől; és midőn 143 év múlva ezen alapszerződés felséges uralkodónktól, azon tanácsok elvetése után, melyek nem hű és nem bölcs államférfiaktól adattak, ismét kiindulási pontul felvétellett, ime beborul jövőnk, politikai láthatárunkat baljóslatu felhők töltik el, és a király hű magyar nemzetét a legszentebb ügy védelmére ismét felhívja.

A drury-lane-i meeting mottoja: „The public business of England is the private business of every Englishman“, magyarra fordítva így hangzik: „Anglia közügye minden angol ember magánügye.“

Dr. BALLAGI GÉZA.

